

Trojaké obdobie v živote človeka a vo vývoji kultúrneho ľudstva

Rudolf Steiner

Takmer od okamihu zrodenia až do posledného okamihu svojho života, sme prenikaní materialistickou kultúrou. Táto kultúra novej doby, so všetkými svojimi vymoženosťami, pôsobí na človeka priamo fascinujúcim spôsobom a ľahko sústreďuje všetok jeho záujem na seba. Preto je pochopiteľné, že za tohto stavu je človek síce naklonený uznať oprávnenosť stále viac sa uplatňujúceho duchovného nazerania, ale akosi len v oblasti svojej hlavy, vo svojom myslení. Opačný pól jeho bytosti, sústava údov, ktorou sa prejavuje sila vôle (chcenia), je pevne spojená s materialistickými skutočnosťami tohto sveta a len s ťažkosťami sa od neho uvoľňuje. Tretí spojovací a takmer vyrovnávací článok medzi oboma pólmi, kultúra srdca, kultúra cítenia, zostáva zanedbávaná.

Tak dospievame k ideí tzv. trojčlennosti vonkajšej telesnej i vnútornej duševnej bytosti človeka. Vonkajšia telesná bytosť človeka sa skladá z troch znateľne od seba oddelených sústav.

1/ horný človek, oblasť hlavy, sídlo nervovej sústavy mozgovo-miechový.

Táto sústava síce zasahuje i do ostatných častí tela, jej strediskom je však sféra hlavy.

2/ stredný človek, oblasť hrude, sídlo rytmickej sústavy krvného obehu.

Aj táto sústava zasahuje do ostatných častí tela, jej centrum je však v hrudi.

3/ dolný človek, oblasť brucha a nôh, sídlo činnosti žliaz, sústavy výmeny látok a sústavy údov. Svoje stredisko má v dolnej časti človeka, ale vysiela svoje výbežky do celého tela človeka a preniká ho svojím pôsobením. Touto treťou sústavou je človek spojený s vonkajším svetom.

Spomínané tri sústavy, sféry, vonkajšej telesnosti človeka, sú súčasne nositeľom troch duševných síl: myslenia, cítenia a chcenia.

Práve tak, ako sa tieto tri sily rozvíjajú a pôsobia v procese dospievania individuálneho človeka, od jeho detstva k dospelosti, tak sa tieto tri sily rozvíjajú (jedna po druhej) a pôsobia tiež v živote celého kultúrneho ľudstva.

I.

Prvé vývojové obdobie trvania dieťaťa od jeho zrodenia až k výmene zubov (asi okolo 7. roku). To je vývoj fyzického tela. V tejto dobe pôsobí u dieťaťa predovšetkým pud napodobovania. Dieťa je tomto období úplne otvorené všetkým dojmom, citom a pocitom svojho okolia. Duševne sa tu začína vyvíjať ako prvá sila cítenia. Celá bytosť dieťaťa je jedným jediným zmyslovým ústrojenstvom, ktoré chce vnímať vonkajší svet cítením. V tejto dobe je možné správne pôsobiť výchovne na dieťa len silou vôle. V tejto dobe sú vyvíjajúce sa sily cítenia u dieťaťa formované silami vôle, vychádzajúcimi od vychovávateľa. Vychovávateľ tu musí dieťa takmer silou posúvať vpred, dávať mu smer, doslova ho viesť za ruku.

II.

Druhé obdobie u dieťaťa začína siedmym rokom a končí pohlavnou zrelosťou - štrnástym rokom.

V tejto dobe sa u dieťaťa k vývoju cítenia pridružuje vývoj myslenia, ktorý je tomto veku uvádzaný do činnosti a rýchly vývoj, začínajúcim školským vyučovaním. Tento vek je poznamenaný tým, že sa dieťa chce veľa dozvedieť. Detská zvedavosť a túžba po vysvetlení všetkého neznámeho, tým nadobúda správneho odôvodnenia. Ak v prvej dobe, medzi 1-7. rokom, pôsobila u dieťaťa vývojová sila napodobovania, sila vzoru, pôsobí teraz medzi 7-14. rokom sila autority. Dorastajúci človek musí vedieť (učí sa vedieť) vzhliadať v tejto dobe k autorite, tzn., že musí vnútorne cítiť, že to, čo vychovávateľ hovorí, je tiež pravda. Vychovávateľ má teraz pôsobiť cítením. Má svoju autoritu uplatňovať vo vrelom citu pre dieťa, ktoré sa začína vo svojom vnútri, vo svojom myslení, otvárať svetu. Medzi 7-14. rokom má človek nevedomelú túžbu vzhliadať k niečomu, čo je pre neho autoritatívne rozhodujúce. Vychovávateľ musí mať schopnosť túto túžbu uspokojiť. Keď nie je dieťa v tejto dobe vychovávané autoritou, tak aby mohlo uznať autoritu a disciplínu (nevynútenú), nemá neskôr, až dospeje, zmysel pre sociálne spolužitie, neprejavuje tie sociálne vlastnosti, ktoré umožňujú, aby ľudia navzájom žili v súlade. Medzi 7-14. rokom sa dostávajú určité zmeny, nielen v telesnej organizácii dorastajúceho človeka, ale aj v jeho duševnom živote. Blížiac sa pohlavná zrelosť, budí v dorastajúcom človeku cit, že sa s ním deje určitá zmena, ktorú však nechápe. Tu musí vrelé a taktné cítenie vychovávateľov a rodičov správne zasiahnuť. V tejto dobe má byť formovaná vyvíjajúci sa sila myslenia a jej vývoj má byť podopretý vychovávateľovými silami správneho cítenia.

III.

Tretie obdobie spadá medzi 14-21. rok, do tzv. dospelosti. V tomto treťom období sa začína vyvíjať vlastné sebavedomie, sila inteligencie. Tejto schopnosti však dosahuje každý človek v inej miere, ktorá je každému jedincovi, podľa jeho vývoja, vlastná. K silám, vyvíjajúcim sa v predchádzajúcich dvoch obdobiach (k cíteniu a mysliu) pristupuje vývoj tretej sily, sily vôle a chcenia. Ak má byť v tejto dobe, alebo aj neskôr pôsobenia na človeka výchovné, nemožno tak urobiť inak ako silami myslenia. Dospievajúcemu človeku, medzi 14-21. rokom a neskôr, možno poskytnúť poznanie len prostredníctvom myslenia. Možno mu poskytnúť buď poučenie, objasnenie či upozornenie. Či sa tým bude riadiť a týchto poznatkov použije a uvedie ich v skutok, to musí byť ponechané len na jeho vôli, jemu samému. Je teda nesprávne a v rozpore so zdravým vývojom človeka, ak k dospievajúcemu či dospelému človeku pristupujeme inak, než cestou myšlienkového poznania, keď pristupujeme k nemu snád' spôsobom, ktorý je oprávnený na niektorom z obidvoch predchádzajúcich stupňov vývoja človeka.

Ak hovoríme o vývoji sebavedomia, inteligencie, potom inteligenciou nemienime len dosiahnutú mieru schopnosti myslieť, ale schopnosť spájať správnym spôsobom myšlienkové úsudky so silami vôle. Myslíme tým schopnosť riadiť svoje konanie (činy, skutky) zo správnych výhl'adov myšlienkových. Sebavedomie nie je len schopnosťou odlišovať seba samého, vo svojom vnútornom živote, ako samostatnú bytosť vo vzťahu k ostatným bytosťami, ale je to tiež schopnosť uplatňovať svoje vlastné (osobité) stanovisko v pomere k veciam a dejom ostatného vonkajšieho sveta.

Inteligencia je schopnosť človeka včleniť sa určitým samostatným spôsobom do okolitého sveta, do celého spoločenského spolužitia ľudí.

IV.

To, čo prežíva jednotlivý človek v malom meradle, to sa deje obdobným spôsobom aj vo veľkom meradle, vo vývoji kultúrneho ľudstva. Preto je možné tiež vo vývoji kultúrneho ľudstva hovoriť o okamihu zrodzenia civilizácie. Ako môžeme hovoriť o fyzickom zrodení

človeka, kedy sa jednotlivému človeku otvára zmysel (zrak) pre kultúru vonkajšieho sveta, tak môžeme hovoriť o okamihu zrodzenia národa, v ktorom sa ľudstvu otvára zmysel pre vonkajšiu národnú kultúru,

Kultúrou či civilizáciou označujeme stav, keď postupne určité časti ľudstva (národy) začínajú pracovať sústavne na zušľachtení prírodného základu vonkajšieho sveta.

V čase, keď človek ešte necíti potrebu pracovať a zušľachťovať vonkajšiu prírodu, poskytuje príroda v primitívnych stavoch človeku všetko, čo potrebuje k svojmu životu. Na dnešnom stupni civilizácie však už nemožno bez práce na vonkajšom prírodnom základe získať normálnym spôsobom hodnoty nevyhnutné na ubránenie životnej existencie. V dobách predkultúrnych sa človek ešte len pomaly učil pracovať na vonkajšej prírode. Do stavu kultúrneho, do stavu civilizácie, vstupuje ľudstvo až v dobe árijskej. Počiatky tejto civilizácie je nutné hľadať v kultúrach vznikajúcich na pôde Orientu, v dávnej Indii, Perzii, Assýrii, Babylónii a u starých Hebreov. Dobu týchto orientálnych kultúr, až do prvých stáročí prvého tisícročia pr. Kr. možno prirovnať k obdobiu detského vývoja, medzi 1-7. rokom. Kultúrne úsilie ľudstva je v týchto dobách ešte len v začiatkoch. Pretože je nesamostatné, potrebuje vedenie. To je vek vývoja duše cítiacej.

Prvý stupeň kultúry ľudstva spočíva v civilizácii cítenia, v zušľachtení cítenia.

Vyvíja sa tu teda sila cítenia. V tejto dobe činí ľudstvo postupne prvé kroky, od primitívnej inštinktívnosti, ku stupňom ušľachtilejšieho cítenia. Od týchto najstarších čias existujú tzv. mysterijné strediská, z ktorých vychádzajú podnety k všetkému pokroku ľudstva. Tieto mystériá boli v najstarších dobách navonok zriadené na konkrétnych miestach, napr. Artemidin chrám v Efeze (zapálený Herostratom v noci, kedy sa narodil Alexander Veľký), chrám Apollonov v Delfách s preslávenou veštiarňou atp. Avšak v časoch, z ktorých sa nám zachovali o nich správy, prekročili už tieto strediská vrchol svojho vývoja a boli v úpadku. Ako pôsobí vychovávateľ určitou výchovou na svojich zverencov, tak pôsobili (vo väčšom meradle) pre určitú skupinu ľudstva tieto mystériá. V nich bolo vyučované spôsobom, tej ktorej dobe primeraným tomu, čo dnes je známe ako tri od seba oddelené odbory: vede, náboženstvu a umeniu, čo však vtedy bolo ešte jednotným nedeleným predmetom náuk hlbšej múdrosti. Vo veku duše cítiacej pôsobí učiteľ vyššej múdrosti tiež silou vôle, avšak stupňovanou silou vôle, silou magickou. Žiak vyššej múdrosti v sebe musel vypestovať úplnú oddanosť k svojmu učiteľovi, ktorý magickými silami svojej vôle formoval jeho vnútro. Títo duchovní učitelia pôsobili nielen v mystériách samých, ale aj von do spoluzitia ľudí, do vtedajšieho sociálneho organizmu, ktorému sa takto dostáva podnetov k pokroku a ďalšiemu vývoju. Žiaci vyššej múdrosti boli podľa svojich schopností vychovávaní k úplne určitým úlohám a úradom (činnostiam a poslaniu), ktoré mali vo vonkajšom živote neskôr naplniť. Tak boli napr. (najmä za najstarších čias) pripravovaní egyptskí faraóni ako pravidelní žiaci egyptských chrámových mystérií. Vek duše cítiacej a jeho kultúra pomaly zaniká v dobe asi 1000-800 rokov pr. Kr. Aby urobil miesto veku nových vývojových síl.

V.

Druhý stupeň kultúry ľudstva, je vývoj duše rozumovej. Tento vývoj spadá cca do 8.

storočia pr. Kr. až do polovice 15. st. po Kr. V tomto veku prechádza civilizácia z pôdy Ázie, do južných krajov Európy. Jej nositeľmi sú starí Gréci a Rímania. Úvod k veku duše rozumovej tvoria grécki filozofi, začínajúci vystupovať v 5 st. pr. Kr. Činnosť najstarších gréckych mysliteľov, až do čias Platónových (429-348 pr. Kr.) a Aristotelových (384-322 pr. Kr.), je v porovnaní s činnosťou mystérií

v predchádzajúcej dobe pozoruhodná tiež tým, že obsah vyššej múdrosti sa v bádani gréckych filozofov stáva do iste miery verejne prístupným. Väčšina gréckych filozofov, najmä starší, sú

ešte priamymi žiakmi dohasínajúcich mystérií. V jej náukách, ktoré nám dnes pripadajú často ako veľmi zvláštne filozofické teórie, sa taja zvyšky starého duchovného poznania, vyjadreného vo forme zodpovedajúcej tomu veku, v ktorom sa uplatňuje vyvíjajúci sa sila myslenia. Napr. Platónovo učenie o svete ideí a Aristotelova náuka o kategóriách. Avšak obsah duchovnej múdrosti nemožno ešte bez výhrady urobiť úplne zjavným a verejne prístupným. Lebo práve sa vyvíjajúca sila myslenia musí byť ešte chránená (vedená) pred nesprávnym používaním a snád' aj pred zneužitím. Učiteľ vyššej múdrosti sa v tejto dobe zrieka svojej predchádzajúcej magickej aktivity na bytosť žiaka a ponecháva teraz určitú voľnosť jeho vlastnej vnútornej práci, jeho vlastnému chápaniu. Bdie však nad tým, aby toto chápanie nezišlo na scestie. Duchovný učiteľ preto podáva duchovnú múdrosť v akomsi obale, rúchu, svojho cítenia. Z tohto obalu ju musí žiakovi myslenie vybrať. Odtiaľ ono obrazné, symbolické vyjadrovanie tej doby. Myšlienková schopnosť žiaka sa musí učiť, ako prenikať týmto ochranným obalom (závojom) k jadru veci. Tak vzniká dvojaká možnosť:

- a) úsilie o duchovnú pravdu sa zastaví v oblasti cítenia, príčne na podobenstve len svojim cítením
- b) žiakovi sa podarí prostredníctvom podobenstva preniknúť i do oblasti myslenia.

Táto dvojitá možnosť má potom za následok vznik dvojitého stanoviska, dvojitého stupňa schopnosti prenikať k duchovným pravdám, čo je jav príznačný pre neskoršie náboženské nazeranie, ktoré rozoznáva dve skupiny ľudí usilujúcich o duchovné povznesenie:

- 1) veriaci ľud - ktorý sa uspokojuje s citovým poňatím náboženstva
- 2) kňazstvo, ktoré je schopné a povolane preniknúť k hlbšiemu poňatiu náboženských podobienstiev. Kňazstvo potom vstupuje medzi veriaci ľud, do jeho duchovného usilovania, ako prostredník.

Tento dvojitý ráz duchovného usilovania: vonkajšie exoterné a vnútorné ezoterné, obvyklý a hlbší, sa uplatňovali i mimo odbor náboženského nazerania, a to v strediskách, v ktorých sa tradíciou uchovávalo okultné poznanie, v tajných združeniach a spoločnostiach. Avšak i tu bolo prísne rozlišovať, do akej miery má zasvätený žiak možnosť pochopiť určité duchovné poznatky. Preto nebolo dovolené nezasväteným ľuďom vonkajšieho (exoterického) sveta, oznamovať niečo zo zverených a uchovávaných poznatkov. Ľuďom vo vonkajšom svete sa malo dostať len výsledkov tohto usilovania naozaj, ktoré bolo v skrytosti uvádzané v skutok. Spreneverenie sa záväzkom mlčanlivosti a prezradenie zverených tajomstiev, bolo týmito združeniami prísne a neúprosne stíhané.

VI.

Tretí stupeň kultúry ľudstva, vek duše vedomej, možno prirovnať k vývoju jednotlivca medzi 14-21. rokom. Tento vývojový stupeň kultúrneho ľudstva začína vlastne už v storočí pätnástom. Plne sa však uplatňuje až začiatkom 19. storočia, v čase, keď sa plne rozvíja tzv. technická kultúra. Vo všetkom obsiahlom technickom pokroku vonkajšieho sveta v 19. st. sa prejavuje vývoj tretej duševnej sily človeka, sila vôle, chcenia. Kultúrne ľudstvo vyvíjajúce túto tretiu duševnú silu, dospieva k určitému stupňu samostatnosti, podobne ako je tomu vo vývoji jednotlivého človeka, keď sa blíži 21. roku života, kedy vyvíja sily inteligencie. Pozorované z vyššieho hľadiska, základným problémom dnešnej civilizácie je, že sa kultúrne ľudstvo nedokáže včleniť určitým osobitým samostatným a dnešnej dobe primeraným spôsobom, do vonkajšieho sveta. Pretože tak ľudstvo 19. a 20. st. dokázalo urobiť len na

nižšom stupni, v oblasti techniky, hospodárstva atď., domnieva sa, že týmto technickým pokrokom a vonkajšími formami organizácie (usporiadania), môže prekonať tiež stále narastajúce problémy a krízy v sociálnom spoložití ľudstva. Avšak stanovisko materiálnej techniky je už dnes vývojovo vyčerpané.

Technická kultúra sama o sebe nemôže človeku dať plodný účel vývoja. Naopak, sama potrebuje nový vyšší zmysel a určenie. Keď bola zdrojom veľkolepého rozmachu technickej kultúry prírodná veda, potom tam, kde prírodná veda končí, musí na ňu nadväzovať veda duchovná, v ktorej je nutné vyvinúť novú metódu, novú cestu poznania. Kultúrne ľudstvo dospelo na stupeň, na ktorom do určitej miery vyvinulo všetky tri duševné sily: myslenie, cítenie a chcenie a ocitá sa tak na určitom stupni dospelosti. Tzn., že **až teraz nastala doba, keď už obsah vyššej múdrosti nemožno skrývať, ale je nutné urobiť ho úplne bezvýhradne zjavným a verejne prístupným každému, kto usiluje o jeho osvojenie.**

Podobne ako jednotlivcovi (medzi 14-21. rokom), je nutné aj dnešnému ľudstvu sprostredkovať poznanie myšlienkovou cestou. A pretože získavanie poznatkov v obore obyčajného poznania je vždy spojené s vnútornou námahou, platí to tým viac o poznaní duchovnom, v ktorom teraz, na rozdiel od skorších čias, nie je už nič tajného. Je teda nutné, aby človek, keď chce si duchovné poznanie osvojiť, prekonával vnútorný odpor a prekážky. A práve touto nutnosťou vnútornej námahy, touto nutnosťou prekonávať vnútorné prekážky a odpory, sa duchovné poznanie chráni samo. Duchovné poznanie nemôže a nesmie zostať len v oblasti abstraktného myslenia, ale musí sa stať vnútorným zážitkom, ktorý si razí cestu silou cítenia k silám myslenia a chcenia. Duchovné poznanie má len vtedy zmysel, ak sa stane človeku mravnou silou, schopnou zasahovať do celého jeho života.

Človeku dnešnej doby nemožno správnym spôsobom urobiť prístupnou vyššiu múdrosť inak, než cestou myšlienkového poznania. Na človeku samom potom musí byť ponechané, aby zo síl svojej dospelosti dospel k samostatnému rozhodnutiu, či toto duchovné poznanie chce odmietnuť alebo ho chce použiť ako nového usmernenia nielen pre svoje myslenie, ale aj pre svoje cítenie a chcenie, teda aj pre jednanie a skutky, ktorými sa človek spája s vonkajším životom.

Avšak pozor, ešte aj dnes sa môžeme stretnúť s hnutím, ktoré sa usiluje priblížiť sa duchovnej skutočnosti niektorou z ciest, oprávnených na minulých vývojových stupňoch. Dodnes mnohí usilujú nielen o cestu mystického cítenia, ktorá je predznamenaná stanoviskom tzv. prostej viery, ale usilujú tiež o cestu magicky stupňovanej vôle, cestu tzv. praktického okultizmu a mediumizmu, kedy sa pracuje so stlmeným vedomím.